

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Wir alle, die wir in 19 Jahrhundert philosophieren, sind die Schüler Kants.

Όλοι ἡμεῖς, πού φιλοσοφοῦμε στὸ 19^ο αἰῶνα, εἴμαστε μαθητὲς τοῦ Κάντ.

W. Windelband

Ὁ Ἐμμανουήλ Κάντ εἶναι κατὰ γενικὴ ἀναγνώριση καὶ ὁμολογία τὸ μεγαλύτερο φιλοσοφικὸ πνεῦμα τοῦ νεώτερου κόσμου κι' ἔν' ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα φιλοσοφικὰ πνεύματα ὅλων τῶν αἰῶνων. Τὸ πνεῦμα τοῦ δημιουργοῦ τῶν τριῶν κοσμογονικῶν κριτικῶν τοῦ ἀνθρώπινου λόγου ὑψώθηκε στὶς πιὸ ψηλές κορυφές τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ἀγγάλιασε ὀλόκληρο τὸν ἀνθρώπινο πολιτισμὸ κι' ἐφώτισε, ὅπως λίγα πνεύματα στὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, τὰ μεγάλα καὶ τὰ αἰώνια προβλήματα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς. Μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας ἢ παγκόσμια φιλοσοφία ἀπὸ τὰ 1781, χρονιά πού πρωτοεῖδε τὸ φῶς τοῦ κόσμου ἢ Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου, ἐγνώρισε τὴ δημιουργητικώτερη περίοδὸ τῆς ὕστερ' ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ περίοδο τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας στὸν ἀρχαῖο κόσμο. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Κάντ στὰ τελευταῖα 150 χρόνια διέγραψε ὀλόκληρο τὸ φωτεινὸ καὶ ἀστραφτερὸ κύκλο τῆς μέσα στὴν πνευματικὴ ἱστορία τοῦ κόσμου καὶ κατάκτησε σχεδὸν ὅλη τὴν πνευματικὴ ἀνθρωπότητα. Ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς τῶν τριῶν τελευταίων αἰῶνων, ὕστερ' ἀπὸ τὸ πρῶτο φανέρωμα τῆς κριτικῆς τοῦ καθαροῦ λόγου, τῆς κριτικῆς τοῦ πραχτικοῦ λόγου καὶ τῆς κριτικῆς τῆς κριτικῆς δύναμης, στὰ δέκα χρόνια 1781 - 1790 — ἀπὸ τίς κοσμοϊστορικώτερες χρονολογίες τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ — στρέφεται κυρίως γύρω ἀπὸ τὴν τίτανικὴ πνευματικὴ δημιουργία καὶ κοσμογονία τοῦ θεϊκοῦ πνευματικοῦ ἔρημίτη τοῦ Κένιξμπεργκ. Ἡ Καντιανὴ φιλοσοφία εἶναι ἡ ὑψηλότερη πνευματικὴ πηγὴ τοῦ σύγχρονου κόσμου καὶ ἀπὸ τίς πνευματικὲς κορυφές τῶν τριῶν κριτικῶν τοῦ Κάντ πηγάζουν ὅλα τὰ μεγάλα φιλοσοφικὰ καὶ ἰδεολογικὰ ρεύματα, πού συγκλονίζουν καὶ συνταράσσουν τὴ σύγχρονη ἀνθρωπότητα.

Καί ὅμως, παρ' ὅλη τὴν κοσμοϊστορική ἀξία καὶ σημασία καὶ τὴν κοσμογονική ἐπίδραση τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας σ' ὅλο τὸν πολιτισμένο κόσμον, στὴ Νέα Ἑλλάδα ἀγνοεῖται σχεδὸν τελείως τὸ ἔργο τοῦ Κάντ, ἂν καὶ δὲν ἀγνοεῖται σ' αὐτὴ τὸ ἔργο πλήθους ἄλλων ἀπείρως κατώτερων πνευμάτων.

Μονάχα τὰ τελευταῖα χρόνια ἄρχισε νὰ γίνεται καὶ στὴν Ἑλλάδα μιὰ σχετική πνευματική κίνηση ἀπὸ τοὺς πνευματικοὺς κύκλους τοῦ μοναδικοῦ στὸν τόπο μας φιλοσοφικοῦ περιοδικοῦ «Ἀρχεῖο Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν» μὲ σκοπὸ νὰ γνωριστῆ καὶ στὴν Ἑλλάδα τὸ ἔργο τοῦ δημιουργοῦ τῆς κριτικῆς τοῦ πραχτικοῦ λόγου. Ἀπ' τὴν κίνηση αὐτὴ εἶδαν τὸ φῶς στὸ ἴδιο περιοδικὸ (Γενάρης καὶ Ὀκτώβρης 1934) δυὸ φωτεινὲς μελέτες τοῦ Καθηγητῆ στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀθῆνας κ. Κ. Τσάτσου γιὰ τὴ γνωσιολογία καὶ τὴν κοινωνική φιλοσοφία τοῦ Κάντ κι' ἓνα διαφωτιστικώτατο στὴ Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ Μακρῇ ἄρθρον τοῦ ταχτικοῦ Καθηγητῆ τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης κ. Ἰωάν. Θεοδωρακοπούλου γιὰ τὴ θεωρητικὴ κυρίως φιλοσοφία τοῦ Κάντ.

Δυστυχῶς ὅμως δὲν ὑπάρχει ἀκόμα καμμιά ἀξιόλογη μετάφραση στὴ Νεοελληνικὴ γλῶσσα κανενὸς ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Κάντ. Ἡ μόνη προσπάθεια, ποὺ ἐγίνε ὡς τώρα γιὰ νὰ μεταφραστῆ καὶ στὴ Νεοελληνικὴ ἓνα ἔργο τοῦ Κάντ, εἶναι ἡ ἡρωϊκὴ προσπάθεια τοῦ μεγάλου ἀγωνιστῆ τῶν Νεοελληνικῶν Γραμμάτων Ἀλέξαντρου Πάλλη. Ὁ Πάλλης καὶ ὁ Μαρκέτης ἀνάλαβαν τὸ γιγαντιαῖο ἔργο νὰ δώσουν στὴ δημοτικὴ, στὴν ἐθνικὴ γλῶσσα τοῦ Νεοελληνικοῦ Ἔθνους, τὴ φιλοσοφικὴ Βίβλον τοῦ νεώτερου κόσμου, ποὺ λέγεται Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου. Ἀλλὰ καὶ ἡ προσπάθεια αὐτὴ δυστυχῶς ἔμεινε μόνο μιὰ προσπάθεια καὶ γιὰ λόγους, ποὺ μὲ θαυμαστὴ εἰλικρίνεια ὁμολογοῦν οἱ ἴδιοι οἱ μεταφραστὲς στὴν ἀρχὴ τῆς μεταφραστικῆς ἐργασίας τους, δὲν κατάρθωσαν νὰ τελειώσουν τὸ κολοσσιαῖο ἔργο ποὺ καταπιάστηκαν. Ἔτσι ἀπὸ τὴν ὅλη κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου δὲ μᾶς ἔδωσαν, παρὰ μόνο ἓνα μικρὸ μέρος, τὴν Εἰσαγωγὴν καὶ τὴν Ὑπερβατικὴν Αἰσθητικὴν, χωρὶς μάλιστα τοὺς δυὸ περίφημους προλόγους τῶν δύο πρώτων ἐκδόσεων. Οἱ τεράστιες δυσκολίες τοῦ ἐγχειρήματος — δυσκολίες καὶ ἀπ' τὸ ἔργο καὶ τὸ στυλ τοῦ Κάντ καὶ ἀπὸ τὴ Νεοελληνικὴ γλῶσσα — τοὺς ἐλύγισαν. Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα εἶναι σήμερὰ ἡ μόνη ἀπ' τίς πολιτισμένες χώρες τοῦ κόσμου, ποὺ δὲν ἔχει στὴν ἐθνικὴ γλῶσσα τῆς μιὰ μετάφραση ἑνὸς ἔργου τοῦ Κάντ καὶ ἀγνοεῖ τὸ ἔργο τοῦ μεγαλύτερου φιλοσόφου τῶν νεώτερων χρόνων καὶ τοῦ δημιουργοῦ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος τῶν τελευταίων 150 χρόνων καὶ τῆς σύγχρονης ἐποχῆς.

Ἡ ἀνάγκη νὰ γνωριστῆ καὶ στὴν Ἑλλάδα τὸ ἔργο τοῦ Κάντ μᾶς κάνει νὰ δώσουμε στὸν Ἑλληνικὸ κόσμον καὶ στὴν ἀρχαία του γλῶσσα ἔν' ἀπὸ τ' ἀθάνατα καὶ τὰ αἰώνια δημιουργήματα τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας καὶ γενικὰ τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος.

Οἱ Ἀρχές τῆς Μεταφυσικῆς τῶν Ἠθῶν τοῦ Κάντ εἶναι ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα πνευματικὰ δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ, ἀπὸ τὰ ἔργα ποῦ ἡ δημιουργία τους εἶναι θεῖο δῶρον καὶ θεία εὐλογία στὸν κόσμον.

Οἱ Α. Μ. Η. εἶναι τὸ πρῶτον ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ κύκλου τῆς κριτικῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τοῦ Κάντ. Τὸ ἔργο τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τῆς κριτικῆς περιόδου τοῦ πνεύματος τοῦ Κάντ δὲν περιορίζεται μόνο μέσα στὰ ὅρια τῆς ἠθικῆς, ἀλλ' ἔχει ὑψηλότερους καὶ καθολικώτερους σκοποὺς, σκοποὺς καθαρὰ μεταφυσικοὺς. Στὸ φῶς τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ καθαροῦ ἠθικοῦ λόγου ἡ μεταφυσικὴ εἰς τὸ βάθος τῆς καὶ στὴν οὐσία τῆς σκέψης τοῦ Κάντ ὑψώνεται στοὺς κόσμους τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτιῶν τῆς δημιουργίας καὶ τῶν ἀπολύτων καὶ αἰώνιων σκοπῶν τῆς ζωῆς καὶ λύει τὸ αἰώνιον μεταφυσικὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου. Ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ ξανοίγει τὸ δρόμον εἰς τὴν μεταφυσικὴν του σκέψιν, εἰς τὴν ἠθικὴν του θεολογίαν καὶ εἰς τὴν θρησκείαν του. Ἡ ἠθικὴ βιοθεωρία τοῦ Κάντ εἶναι εἰς ἀπόλυτην ἁρμονίαν μετὰ τὴν μεταφυσικὴν του κοσμοθεωρίαν καὶ ἡ μεταφυσικὴ του θεμελιώνεται ἐπάνω εἰς τὴν ἠθικὴν του. Τὸ ἠθικὸν πρόβλημα τῆς ζωῆς ὃ Κάντ θέτει εἰς ἀπόλυτην ἐνότητα μετὰ τὸ μεταφυσικὸν πρόβλημα τοῦ κόσμου. Τὸ ἠθικὸν φῶς τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς εἶναι κεῖνον ποῦ ὑψώνει τὸν Κάντ εἰς ὑπερβατικὰς σφαῖρας τοῦ ὑπεραισθητοῦ.

Ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ εἰς πολλοὺς μαγεμένους ἀπὸ τὸ σκοτεινὸν τραγοῦδι τῶν σειρήνων τῶν διαφόρων Γενεαλογιῶν τῆς Ἠθικῆς καὶ τῶν διαφόρων νατουραλιστικῶν καὶ ὑλιστικῶν συστημάτων τῶν τριῶν τελευταίων αἰώνων φαίνεται ὡς κάτι ἕξω ἀπ' τὸ πνεῦμα τοῦ σύγχρονου κόσμου καὶ τῆς σύγχρονης ἐποχῆς.

Ἀντίθετα πρὸς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Κάντ εἶναι ὅλα τὰ νατουραλιστικὰ ἠθικὰ συστήματα, ὁ ἔμπειρισμός, ὁ ἡδονισμός, ὁ εὐδαιμονισμός, ὁ ὠφελισμός, ὁ φυσικὸς δυναμισμός, ὁ Νιτσεϊσμός, καὶ γενικὰ ὅλα τὰ συστήματα, ποῦ οἱ θεωρίαι τους στηρίζονται εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ἀρχὴν τῆς ἑτερονομίας στὸν κύκλον τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας. Ὅλα αὐτὰ τὰ συστήματα πηγάζουν ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸν θετικισμὸν, τὸν ἔμπειρισμὸν καὶ τὸν σχετικισμὸν (εἰς τὸ βάθος σκεπτικισμὸν) τῶν τριῶν τελευταίων αἰώνων.

1. Ἡ Γενεαλογία τῆς Ἠθικῆς εἶναι ἔν' ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα ἔργα τοῦ Nietzsche.

Ἡ ἠθικὴ τοῦ Κάντ θεμελιώνεται σὲ μιὰ γενικώτερη ἰδεαλιστικὴ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία, ποὺ ὡς πρώτη ἀρχὴ τοῦ κόσμου ὑψώνει τὸ πνεῦμα· ὑπέρτατη ἀρχὴ τῆς εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἠθικῆς αὐτονομίας (ἐλευθερίας) καὶ σκοπὸς τῆς ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνότητά τοῦ κόσμου καὶ ἡ κοινωνικὴ εἰρήνη καὶ πρόοδος, ἡ ζωὴ καὶ ὁ πολιτισμός.

“Ὅλα τ’ ἀντίθετα πρὸς τὴν ἠθικὴν τοῦ Κάντ ἠθικὰ συστήματα θεμελιώνονται ἀπάνω σὲ μιὰ ὕλιστικὴ κοσμοθεωρία καὶ ὡς πρώτη ἀρχὴ τοῦ κόσμου ὑψώνουν τὴν ὕλη καὶ τὴν ἠθικὴν στηρίζουν στὴν ἑτερονομία. Μὲ τὴν ὕλιστικὴν στὸ βάθος κοσμοθεωρία τῶν συστημάτων αὐτῶν ἡ ἠθικὴ θεμελιώνεται στὸ νατουραλισμὸ καὶ τὸ φυσικὸ ἢ ὕλικὸ εὐδαιμονισμὸ καὶ καταλήγει στὴν κοινωνικὴ διαίρεση καὶ στὸν κοινωνικὸ πόλεμο, στὴν κοινωνικὴ ἀνατροπὴ καὶ ἀναρχία, στὴν ἄρνηση τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς καὶ στὴν καταστροφὴ τοῦ πολιτισμοῦ. Μὲ τὶς ὕλιστικὲς αὐτὲς θεωρίες, ποὺ βρίσκουν ἀπήχηση σ’ εὐρύτατα στρώματα τῆς σύγχρονης ἀνθρωπότητας, ἡ ζωὴ τοῦ κόσμου ἐκύλησε στὴν ἄβυσσο τοῦ σκεπτικισμοῦ καὶ τὸ χάος τῆς παγκόσμιας πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναρχίας καὶ τραγωδίας τῆς σύγχρονης ἐποχῆς.”

Γ. Οἱ ὁπαδοὶ τῶν ὕλιστικῶν θεωριῶν στὴ σύγχρονη Ἑλλάδα πιστεύουν, πῶς οἱ ἰδέες τους ἔχουν ἐπιστημονικότητα καὶ θεωροῦν τὸν ἰδεαλισμὸ ὡς ἓνα ξεπερασμένον τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι. Δὲν πρόκειται ἐδῶ ν’ ἀσχοληθοῦμε πλατύτερα μὲ τὸν ὕλισμό. Μιὰ πλατύτερη ἀναίρεση τοῦ ὕλισμοῦ ἀπαιτεῖ ξεχωριστὸ καὶ εἰδικὸ ἔργο. Θέλουμε μόνον ἐδῶ νὰ εἰποῦμε δυὸ λόγια γιὰ τὸν ὕλισμό. Τὸ κυριώτερον καὶ τὸ μόνον ἐπιχείρημα τῶν ὕλιστῶν γιὰ τὴν δῆθεν ἐπιστημονικότητα τῶν ὕλιστικῶν θεωριῶν δὲν ἔχει σήμερον καμμιὰ ἀπολύτως ἐπιστημονικὴ σοβαρότητα. Οἱ ὕλιστικὲς θεωρίες ἐμεσοῦράνησαν στὸν κόσμον ὅτ’ ἀμέσως τοῦ 19ου αἰῶνα, ἀπὸ τὰ 1875—1880 ὁμοῦς ἀρχίζει τὸ ἡλιοβασιλεμά τους καὶ σήμερον ἔχουν τελείως ξεπέσει στὴ συνείδηση τοῦ σοβαροῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου τῆς Εὐρώπης. Τὸ φῶς (;) τῶν ὕλιστικῶν θεωριῶν φτάνει στὴν Ἑλλάδα μὲ καθυστέρηση 80—100 χρόνων καὶ μοιάζει τὸ φῶς τῶν σβυσμένων ἀστρῶν, ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ διασχίζει τὸ στερέωμα ἐνῶ ἔχει σβύσει στὴν πηγὴ του. Γιὰ ὅσους ἀγνοοῦν τὰ πράγματα καὶ τὴ σύγχρονη φιλοσοφία τῆς Εὐρώπης περιοριζόμεσθε μόνον ν’ ἀναφέρουμε τοὺς λόγους τοῦ σύγχρονου Γάλλου φιλοσόφου P. arodi. Ὁ φιλόσοφος αὐτὸς στὸ θαυμάσιον βιβλίον του «La philosophie contemporaine en France» γράφει (σ. 462) γιὰ τὸν ὕλισμό καὶ τὸν ὕλιστικὸν μονισμό τὰ ἑξῆς: «Ὁ κοινὸς ὕλισμὸς καὶ ὁ σκοτεινὸς μονισμὸς καταρρέουν ἡ δὲ λογαριάζονται πιά ὡς σοβαρὲς θεωρίαι (s’écroulent ou ne comptent plus comme doctrines sérieuses). Ἐπίσης στὸ αὐτὸ βιβλίον του (σ. 475) γράφει: «Ἄν πραγματικὰ βγαίνη μιὰ ἰδέα ἀπ’ ὅλα τὰ σύγχρονα πνευματικὰ ρεύματα, αὕτη εἶναι ἡ ἰδέα τῆς ζωῆς τοῦ πνεύματος, ἡ ἰδέα τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας (l’idée de la vie de l’esprit, de la liberté spirituelle). Μὲ μεγαλύτερη ὁμοφωνία καὶ ἀπ’ αὐτὴν ἀκόμα τὴν κλασσικὴν φιλοσοφίαν γίνεται δεκτὴ ἀπ’ ὅλες τὶς φιλο-

Μπορούν να λένε ότι θέλουν οι όπαδοί του ύλισμοῦ στήν Ἑλλάδα γιά τήν ιδεαλιστική μεταφυσική καί τούς θεϊκοὺς μύστες της. Τὸ φῶς πνευμάτων, ὅπως ὁ Πυθαγόρας, ὁ Παρμενίδης, ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πλωτίνος, ὁ Ἅγιος Αὐγουστίνος, ὁ Descartes, ὁ Leibniz, ὁ Κάντ, εἶναι τὸ μόνο φῶς τοῦ κόσμου μέσα στήν αἰώνια νύχτα τῆς ζωῆς καί ἡ μόνη ἐλπίδα τῆς ἀνθρωπότητας μέσα στοῦ χάος τῆς σύγχρονης ἐποχῆς.

Μπορούν να λένε ὅτι θέλουν οἱ όπαδοί τοῦ ύλισμοῦ, τοῦ ύλικοῦ δυναμισμοῦ καί τοῦ ἰσοραλισμοῦ γιά τήν ἠθική τοῦ Κάντ. Ἡ ἀλήθεια εἶναι μιά, ἡ ἠθική τοῦ Κάντ εἶναι ἡ ἠθική τοῦ ἠθικοῦ ἡρωϊσμοῦ καί ὕπερανθρωπισμοῦ, ἡ ἠθική τῆς ἐλευθερίας, ὡς νίκης τοῦ πνεύματος καί ἠθικῆς κατάκτησης τῆς ζωῆς, καί τῆς ἀρετῆς, ὡς ἠθικῆς ἀντρείας καί σοφίας καί ἡρωικῆς ἐνσάρκωσης τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας ὡς αἰωνίας οὐσίας καί ἀρχῆς τῆς δημιουργίας καί τῆς ζωῆς.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Κάντ οἰκοδομεῖ τὸ πνευματικὸ καί ἠθικὸ οἰκοδόμημα τοῦ κόσμου μὲ μοναδική στήν πνευματικὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας ἐπιστημονικότητα ἀπάνου στις αἰώνιες πνευματικὲς δυνάμεις καί ἠθικὲς ἀξίες τῆς ζωῆς.

Ἡ ἠθική τοῦ Κάντ δὲν μπορεῖ νὰ ἐνοραταί μὲ τὸ πνεῦμα περαστικῶν κι' ἐφήμερων καί σχετικῶν μέσα σὲ ὠρισμένο τόπο καί χρόνο θεωριῶν. Οἱ ὕψηλές καί ὑπερκόσμιες ἀρχές τῆς ἠθικῆς τοῦ Κάντ εἶναι ἔξω ἀπὸ κάθε τόπο καί χρόνο κι' ἐπάνω ἀπὸ κάθε σχετικισμό, εἶναι ἀπόλυτες, παγκόσμιες κι' αἰώνιες, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ρυθμὸς τοῦ ἀπείρου κι' αἰωνίου πνευματικοῦ καί ἠθικοῦ σύμπαντος! Ἡ ἠθική φιλοσοφία τοῦ Κάντ εἶναι αἰώνια, ὅπως ὅλος ὁ κόσμος, ὅλη ἡ δημιουργία, ὅλη ἡ ζωὴ, λάμπει καί θὰ λάμπη στήν αἰωνιότητα ὅσο τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου θὰ φλογίζη ὁ ἔρωσ τοῦ ἰδανικοῦ καί τοῦ ἡρωϊκοῦ καί τὴ δημιουργία θὰ φωτίζη ὁ ἥλιος τῆς θείας ἀγάπης πρὸς ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα καί ὅλο τὸν κόσμο!

Τὸ πνευματικὸ ἰδανικὸ τοῦ Κάντ γιά τὸν κόσμο καί τὴ ζωὴ εἶναι τὸ ὕψηλό καί τὸ αἰώνιο ἰδανικὸ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου, περασμένο ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ κόσμο, τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἀπολύτου ιδεαλισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καί τῆς αἰωνίας ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Μέσα στὸν ὠκεανὸ τῶν παγκοσμίων πνευματικῶν καί ἰδεολογικῶν ρευμάτων τοῦ νεώτερου κόσμου καί τῆς σύγχρονης ἐποχῆς οἱ δρόμοι τοῦ Νεοελληνικοῦ κόσμου εἶναι καθαρὰ πνευματικοὶ καί ιδεαλιστικοί. Τὰ πεπρωμένα καί οἱ βαθύτεροι ὑπερχρονικοὶ κι' αἰώ-

σοφικὲς θεωρίες κι' ἐμβραθύνεται ἡ οὐσιώδης αὐτὴ ἔννοια, ποὺ αἰῶνες περιφρονῶσε ὁ ἐμπειρισμός».

νιοι σκοποί κάθε λαοῦ μέσ' στὸν κόσμο προδιαγράφονται με ἀπόλυτη ἀναγκαιότητα ἀπὸ τὴ βαθύτερη οὐσία του καὶ τὸν ὑπερχρονικὸ κι' αἰώνιο πνευματικὸ καὶ ἠθικὸ χαρακτήρᾳ του καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ζωὴ του μέσ' στὸν κόσμο καὶ τὸ χρόνο. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἔζησε, ἐδημιούργησε, ἔλαμψε μέσ' στὸν κόσμο μόνο ὡς πνεῦμα καὶ ὡς ἰδέα, πηγὴ φωτὸς κι' αἰωνίας πνευματικῆς δημιουργίας!

Καὶ ὁ Νεοελληνικὸς πολιτισμὸς θὰ θεμελιωθῆ καὶ θὰ ὑψωθῆ δημιουργικὰ ἐπάνω στὶς αἰώνιες πνευματικὲς δυνάμεις καὶ ἀξίες τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, τῆς Ἑλληνικῆς οὐσίας καὶ πραγματικότητας, τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς. Τὸ ἡλιακὸ ἰδανικὸ τῆς Ἑλληνολατρίας εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ἰδανικὸ τῆς λατρίας τοῦ αἰωνίου ἀνθρώπου, τὸ ἰδανικὸ τῆς πνευματολατρίας καὶ τῆς ἰδεολατρίας. Στὶς αἰώνιες κορυφές τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος λάμπει ὁ ἥλιος τοῦ ἀπολύτου! Ἑλληνισμὸς, ἀνθρωπισμὸς, πνευματολατρεία, ἰδεολατρεία στὸ βάθος ταυτίζονται. Στὶς ὑψηλότερες στιγμὲς τῆς Ἑλληνικῆς δημιουργίας τὸ Ἑλληνικὸ ταυτίζεται μετὰ τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ παγκόσμιο. Ἡ αἰωνία Ἑλλάδα ἀγαλιάζει τὴν αἰωνία ἀνθρωπότητα καὶ ὅλο τὸν κόσμο

Μετὰ τὸ σκοπὸ νὰ διευκολύνουμε τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη στὴ μελέτη καὶ στὴν κατανόηση τοῦ ἔργου τοῦ Κάντ δίνουμε πρὶν ἀπὸ τὴ μετάφρασή μας μιὰ γενικώτερη προεισαγωγικὴ μελέτη γιὰ τὴ ζωὴ, τὴν προσωπικότητα καὶ τὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ, καὶ κάτου ἀπὸ τὸ κείμενο τ' ἀπαραίτητα διαφωτιστικὰ σημειώματα.

Ὁ Κάντ ὡς φιλόσοφος, παρὰ τὴν ἀντίθετη γνώμη πολλῶν μελετητῶν τοῦ ἔργου του, εἶναι, στὰ μάτια μας, ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ φωτεινοὺς φιλοσόφους ὄλων τῶν αἰώνων. Ἐπρεπε τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴ Μετακαντιανὴ ἰδεαλιστικὴ Γερμανικὴ φιλοσοφία γιὰ νὰ ἐκτιμηθῆ ἡ φωτεινὰ δα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Κάντ καὶ νὰ ξαναγυρίσῃ ἡ Γερμανικὴ φιλοσοφία στὰ 1860—1870 καὶ πάλι στὸν Κάντ μετὰ τὴν ἱστορικὴ κραυγὴ «Zurück zu Kant».

Ἄλλ' ὅσο μεγάλος καὶ φωτεινὸς καὶ ἂν εἶναι ὁ Κάντ ὡς φιλόσοφος—ἢ καθαρὴ καὶ συνεπῶς ἢ φωτεινὴ πνευματικὴ ἐνόραση τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς εἶναι ἢ κυριώτερη ἀρετὴ τῶν μεγάλων δημιουργικῶν πνευμάτων—οἱ συγγραφικὲς ἱκανότητές του δὲν εἶναι ἀνάλογες πρὸς τὸ ὕψος τῆς φιλοσοφικῆς δημιουργίας του. Τὸ στυλ του εἶναι τρομερὰ συνθετικὸ καὶ συμπυκνωμένο καὶ ἀνυπόφορα στεγνὸ, ξερὸ καὶ στρυφνὸ. Ὁ Schopenhauer χαρακτηρίζει τὸ στυλ τοῦ Κάντ μετὰ τὶς δυὸ λέξεις «λαμπερὴ ξεραῖλα». Ὁ Paulsen, ἀπὸ τοὺς βαθύτερους μελετητὲς τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας, γράφει, ὅτι τὸ διάβασμα τῶν μεγάλων φιλοσοφικῶν ἔργων τοῦ Κάντ «μοιάζει

πορεία μέσ' από άπέραντες άμμουδένιες έρήμους, όπου μάταια τὸ ανθρώπινο μάτι ζητάει ένα πράσινο κλαδί για ν' αναπαυτῆ». Καί ὁ μέγας Γάλλος φιλόσοφος Ém. Boutroux γράφει: «Ἡ γλώσσα τοῦ Κάντ εἶναι πολὺ δύσκολη καί δυσκολεύει καί τοὺς ἴδιους τοὺς Γερμανούς».

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ μετάφραση τῶν ἔργων τοῦ Κάντ παρουσιάζει μεγάλες δυσκολίες ἀκόμα καί σὲ γλώσσες καλλιεργημένες μὲ πνευματικὴ δημιουργία καί ζωὴ αἰώνων. Ἐνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους Γάλλους μεταφραστές τοῦ Κάντ ὁμολογεῖ, πὼς ἡ μετάφραση τῶν ἔργων τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας εἶναι «τὸ πιὸ ἄχαρο ἔργο».

Οἱ δυσκολίες αὐτές, ὅπως εὐκόλα καταλαβαίνει ὁ καθένας, εἶναι πολὺ μεγαλύτερες στὴ μετάφραση ἔργων τοῦ Κάντ στὴ Νεοελληνικὴ γλώσσα. Οἱ λόγοι εἶναι σ' ὄλους γνωστοί καί δὲ χρειάζεται πλατύτερη ἀνάπτυξή τους. Χάρη στὴν περίφημη «διγλωσσία» ἡ Νεοελληνικὴ ἐπιστημονικὴ σκέψη δὲν ἔχει ἀκόμα τὸ γλωσσικὸ ὄργανο, ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τίς ἰδέες της. Ἐπίσης δὲν ἔχει πλαστῆ ἀκόμα στὴ Νέα Ἑλλάδα ἐπιστημονικὴ καί φιλοσοφικὴ ὀρολογία καί ὁ μεταφραστὴς ξένων φιλοσοφικῶν ἔργων, καί μάλιστα ἔργων τοῦ Κάντ, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δημιουργήσῃ στὸ ζήτημα αὐτὸ ἀπὸ τὸ μηδέν. Μιὰ ἰδέα τῶν δυσκολιῶν, ποὺ παρουσιάζει ἡ μετάφραση τῶν ἔργων τοῦ Κάντ στὴ Νεοελληνικὴ, μᾶς δίνει ὁ Πάλλης στὸν Μπρουσσό του, στὸ μέρος, ὅπου μιλάει γιὰ τὴ μετάφρασή του ἐνὸς μικροῦ μέρους ἀπὸ τὴν κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου. Ὁ Πάλλης ὁμολογεῖ ἐκεῖ, πὼς δὲν εἶχε καμμιά ξάστερη ἰδέα τοῦ τί μετάφραζε κι' ἔκανε τὴ μετάφραση ἐντελῶς μηχανικὰ καί μάλιστα «τόσο ἀηδίασε μὲ τὴ σκοτεινάδα της, ὥστε, ὅταν τελείωσε τὴ μετάφραση, τίναξε τὸ Γερμανικὸ κείμενο χάμου καί δίνοντάς του μιὰ βέβηλη κλωτσιὰ τὸ πέταξε στὴν ἄκρη τῆς αἴθουσας».

Τὸ ἔργο τοῦ Κάντ, ποὺ δίνουμε στὸν Ἑλληνικὸ κόσμον, εἶναι τὸ πρῶτο ἔργο τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας ποὺ μεταφράζεται ὀλάκερο στὴ δημοτικὴ. Ἡ ἀνάγκη νὰ κατανοηθῆ βαθύτερα ἡ σκέψη τοῦ Κάντ μᾶς κάνει ν' ἀπλωθοῦμε στὴν εἰσαγωγικὴ μας μελέτη γιὰ τὴν Καντιανὴ φιλοσοφία. Στὸ τέλος δίνουμε ἕνα χρονολογικὸ πίνακα τῶν ἔργων τοῦ Κάντ καί μιὰ βιβλιογραφία μ' ὄλα τὰ κυριώτερα καί σπουδαιότερα ἔργα στὶς τέσσερες κύριες Εὐρωπαϊκὲς γλώσσες γιὰ τὴ ζωὴ, τὴν προσωπικότητα καί τὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ. Σὲ μᾶς δὲν ἐναπόκειται νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴν ἐργασία μας. Ἄλλοι θὰ μιλήσουν γι' αὐτὴ. Ἐμεῖς δὲν ἔχουμε τίποτ' ἄλλο νὰ εἰποῦμε, παρὰ μόνο πὼς προσπαθήσαμε μ' ὄλη μας τὴν ἐργασία, μὲ τίς εἰσαγωγικὲς μελέτες μας καί τὰ σημειώματά μας, ὑπερνικώντας μεγάλες καί ἀφάνταστες δυσκολίες νὰ κάμουμε τὸ ἔργο τοῦ Κάντ

ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ φωτεινὸ καὶ πιὸ εὐκολονόητο στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ μελέτη του ὅσο μπορεῖ εὐκολώτερη στὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη. Μὲ μιὰ ξερὴ μετάφραση τὸ ἔργο τοῦ Κάντ θὰ ἦταν στὴν Ἑλλάδα πολὺ δυσκολονόητο, ἀν μὴ τελείως ἀκατανόητο. Τὴν ἐργασία μας παραδίνουμε στὴν κρίση τῶν φωτισμένων καὶ μὲ καλὴ πίστη ἀναγνωστῶν μας.'

N. K.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

1. Ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ τῆς κριτικῆς καὶ ὀριστικῆς περιόδου τοῦ πνεύματός του ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία ἔργα : α) Τὶς Ἀρχές τῆς Μεταφυσικῆς τῶν Ἡθῶν. β) Τὴν Κριτικὴ τοῦ πραχτικοῦ λόγου καὶ γ) τὴ Μεταφυσικὴ τῶν Ἡθῶν. Δίνουμε ἤδη μετάφραση τοῦ πρώτου ἔργου. Ὑστερ' ἀπ' τὶς Ἀρχές θὰ δώσουμε σὲ μεταφράσεις καὶ τ' ἄλλα ἠθικά ἔργα τοῦ Κάντ.

Τὸ ἔργο αὐτὸ ἄρχισε στὸ δεῦτερο ἐξάμηνο τοῦ 1934 κι' ἐτελείωσε στὸ πρῶτο ἐξάμηνο τοῦ 1936.

Ε.Υ.Δ. τῆς Κ.Τ.Π.
 ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΝΤ

... Die tiefen Grundideen der Idealphilosophie bleiben ein ewiger Schatz, und schon allein um ihretwillen muss man sich glücklich preisen, in dieser Zeit gelebt zu haben... ».

... Οι βαθιές πρωταρχικές ιδέες της ιδεαλιστικής φιλοσοφίας είναι ένας αιώνιος θησαυρός τῶν κόσμου και πρέπει μόνο γι' αὐτὸ νὰ μακαρίζουμε τὸν ἑαυτό μας, γιατί ζήσαμε τοὺς καιροὺς αὐτούς... ».

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ τελευταῖο γράμμα (2 Ἀπρίλη 1805)
τοῦ Schiller πρὸς τὸ W. v. Humboldt.

Α. Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΝΤ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ μεγάλο καὶ τὸ αἰώνιο πρόβλημα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς εἶναι τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου, τὸ πρόβλημα τῆς δημιουργίας, τὸ πρόβλημα τοῦ ὄντος.

Τ' εἶναι ὁ κόσμος; Τ' εἶναι ἡ ζωὴ; Ποιὲς εἶναι οἱ πρώτες ἀρχές κι' αἰτίες τοῦ κόσμου καὶ ποιοὶ οἱ παγκόσμιοι, ἀπόλυτοι κι' αἰώνιοι σκοποὶ καὶ νόμοι τῆς ζωῆς; Ποιὰ εἶναι ἡ κοσμικὴ θέση τοῦ ἀνθρώπου μέσ' στὸ σύμπαν; Εἶναι δυνατὴ στὸν κόσμο ἀπόλυτη γνώση, ἀπόλυτη πνευματικὴ βεβαιότητα; Ὁ κόσμος ἔχει πραγματικὴ ὑπόσταση ἢ ὅλα εἶναι ὄνειρα, φαινομενικότητες, φαντάσματα κι' ὄνειροϊσκιοί; Ὑπάρχει στὸν κόσμο οὐσία πνευματικὴ, αἰτιότητα πνευματικὴ, σκοπὸς πνευματικὸς; Ὁ κόσμος εἶναι ὕλικὸς ἢ πνευματικὸς; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὕλη, σῶμα καὶ οὐσία φθαρτὴ, ἢ πνεῦμα, ἀφθαρτὴ οὐσία καὶ ἀθάνατη ψυχὴ; Ζῆ καὶ πάει στὰ αἰώνια τῆς ἀνυπαρξίας καὶ τοῦ μηδενὸς σκοτάδια ἢ ὅλα μετὰ θάνατο καὶ στὸ ὑπερέραν εἶναι φῶς, ἀθανασία κι' αἰώνια ζωὴ; Ὑπάρχει στὴ ζωὴ συνείδησις, ἠθικὴ, λευτεριά, νόμος ἠθικὸς, δίκαιο καὶ ἀγαθὸ; Ὑπάρχει στὸν κόσμο ἓνα ὑπέρτατο καὶ ἀπόλυτο ὄν, νοῦς δημιουργὸς καὶ κυβερνήτης τοῦ παντός; Τὴ ζωὴ μας φωτίζει ἓν' ἄστρινο ὑπερκόσμιο φῶς καὶ μιὰ οὐράνια θεία ἐλπίδα ἢ ὅλα εἶναι χάος κι' αἰώνιο ἔρεβος, ἄβυσσος ἀμφιβολίας καὶ κοσμικῆς ἀγωνίας;

Είναι τ' άβυσσαλέα και άγωνιώδη έρωτήματα, που έθεσε πάντα η ανθρωπότητα στον έαυτό της σ' όλους τους καιρούς και σ' όλους τους τόπους στο σκοτεινό κι' έναγώνιο δρόμο της μέσ' στο σύμπαν.

Η θέση τών άγωνιωδών αυτών έρωτημάτων, άπ' τ' άδυτα τών άδύτων της ανθρώπινης ψυχής, φανερώνει όλη την άβυσσόκοσμη μεταφυσική άγωνία και τή μεταφυσική ύπαρξη και ζωή του ανθρώπου μέσα στη δημιουργία.

Η μεταφυσική ουσία του κόσμου και της ανθρώπινης ζωής, παρ' όλη την άρνηση και τὸ σκεπτικισμό ώρισμένων πνευμάτων κι' έποχών στην ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού, είναι για τὸ γερό και φωτεινό πνεῦμα μι' άμεση και άπόλυτη αλήθεια πνευματικής ένοράσεως κι' έσωτερικής άχτινοβολίας, που φεγγοβολάει κι' άστράφτει με τὸ φῶς και τή λάμψη τών άπολύτων κι' αιώνιων πνευματικῶν αλήθειών!

Τὸ μεταφυσικό πρόβλημα του κόσμου και της ζωής θέτει στη συνείδησή μας η μεταφυσική μας άγωνία μέσ' στον κόσμο, τὸ δέος της ψυχής μας κι' ὁ μυστικός της τρόμος μπρός στο άγνωστο και τὸ υπερέραν, ὁ βαθύς ήθικός συγκλονισμός μας μέσ' στ' άδυτα τών άδύτων της ζωής, η έκσταση του νοῦ μας μπρός στο αιώνιο μυστήριο της άγάπης και του θανάτου!

Τὸ μεταφυσικό πρόβλημα του κόσμου θέτει στα μάτια του ανθρώπου σ' όλη του την άβυσσάλεότητα ὁ θάνατος. Τὸ πρόβλημα του θανάτου και της άθανασίας είναι τὸ βαθύτερο και συγκλονιστικώτερο πρόβλημα της ανθρώπινης ζωής μέσ' στον κόσμο. Τὸ φῶς της αιώνιας αὐτῆς αλήθειας έλαμψε, για πρώτη φορά στην πνευματική ιστορία του κόσμου, στα μάτια του θείου Πλάτωνος, όταν ὠριζε τή φιλοσοφία «μελέτη θανάτου». Ὁ θάνατος είναι ὁ πατέρας της θρησκείας και της μεταφυσικής, η πηγή της φιλοσοφίας και της τέχνης και ὅλης της πνευματικῆς ζωής του κόσμου.

Τὸ πρόβλημα του θανάτου και της άθανασίας είναι τὸ βαθύτερο πρόβλημα της ανθρώπινης ζωής. Ἄλλα τὸ πρόβλημα του θανάτου και της άθανασίας συνδέεται πνευματικά και φιλοσοφικά με τὸ έρώτημα, αν ύπάρχει ένας άλλος κόσμος έξω και πέρα από τὸν αἰσθητό φυσικό κόσμο, ένας υπεραισθητός και πνευματικός κόσμος. Ὁ άνθρωπος βλέπει με τὰ μάτια του κι' έχει άπόλυτη βεβαιότητα, πῶς ὁ φυσικός κόσμος, που τὸν περιβάλλει και μέσα στον ὁποῖο ζῆ, είναι κάτω από τὸ φυσικό νόμο της φθορᾶς και του θανάτου. Ὁ νόμος της φθορᾶς είναι άπόλυτος και άκατάλυτος μέσα στο φυσικό και ὑλικό κόσμο. Ἄν ὁ φυσικός κόσμος είναι ὁ μόνος πραγματικός κόσμος, δὲ μένει σὲ κανενός ανθρώπου τὸ πνεῦμα καμμιὰ άπολύτως άμβιβολία, πῶς ὁ θάνατος είναι παγκυρίαρχος στον κόσμο, η άθανασία είναι μιὰ χίμαιρα και μιὰ οὔτοπία και η άνυπαρξία και τὸ μηδέν άναμένει τὸ τέλος της γήϊνης ζωής μας. Ἡ άθανασία προϋποθέτει την ύπαρξη ενός άλλου κόσμου έξω άπ' τὸ νόμο της φθορᾶς, ενός υπερχρονικοῦ κι' αιώνιου πνευματικοῦ κόσμου. Ἄν ύπάρχει ένας άλλος πνευματικός κόσμος και ὁ άνθρωπος μετέχη στον κόσμο αὐτό, τότε μόνο είναι δυνατό νὰ ύπάρξη άθανασία και νὰ ὀριζωθῆ στην ανθρώπινη ψυχή η έλπίδα, ὅτι ὁ άνθρωπος,

ἂν καὶ ὡς σῶμα καὶ ὕλική φύση εἶναι φθαρτός, ὡς πνευματικὴ ὁμοίως οὐσία δὲν πεθαίνει μὲ τὸ φυσικὸ θάνατο καὶ εἶναι ἀθάνατος. Τὸ πρόβλημα συνεπῶς τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀθανασίας ἐντοπίζεται στὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ ἑνὸς ἄλλου πνευματικοῦ κόσμου καὶ τῆς μεθέξεως, κατὰ τὸν Πλατωνικὸ ὄρο, τοῦ ἀνθρώπου στὸν κόσμον αὐτό. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ εἶναι τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου.

Τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα εἶναι τὸ ὑψηλότερο πρόβλημα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Τὸ μεταφυσικὸ ὁμοίως πρόβλημα θέτει τὸ πρόβλημα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀλήθειας, τὸ πρόβλημα τῶν πηγῶν καὶ τῶν ὁρίων, τῆς οὐσίας, τοῦ κύρους καὶ τῆς ἀπόλυτης ἀντικειμενικῆς ἀξίας τῆς ἀνθρώπινης γνώσης. Τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου ξανοίγει μπρὸς στὰ μάτια μας ἀπέραντο δάσος ἄλλων σκοτεινῶν καὶ ἀβυσσαλέων προβλημάτων. Ἡ μεταφυσικὴ ἀλήθεια εἶναι ἡ ἀβυσσὸς τῶν ἀβύσσων τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος! Ἡ μεταφυσικὴ σκέψη τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ γκρεμνὸ πέφτει σὲ γκρεμνὸ καὶ ἀπὸ ἀβυσσο βυθίζεται σὲ ἀβυσσο! Τῆ ζωὴ μας ζώνει ἀπέραντος ὠκεανὸς αἰωνίου μεταφυσικοῦ κοσμικοῦ μυστηρίου!

Ἐπὶ τὸν σκοπὸν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἀπάντηση στὰ αἰώνια μεταφυσικὰ καὶ ἠθικὰ ἐρωτήματα τῆς ζωῆς μας, μ' ἄλλους λόγους ὁ μεταφυσικὸς φωτισμὸς τοῦ κόσμου καὶ ὁ θεσπισμὸς τῶν ἀπολύτων καὶ αἰώνιων ἠθικῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς σὲ ἀπόλυτη ἁρμονία μὲ τὴ μεταφυσικὴ ἀλήθεια καὶ τὸ μεταφυσικὸ φῶς. Σκοπὸς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου μέσ' στὸν κόσμον εἶναι ἡ πνευματικὴ λύτρωση, ἡ ὑψωση στὴ μεταφυσικὴ ἀλήθεια καὶ τὸ πνευματικὸ φῶς καὶ ἡ ἠθικὴ ἁρμονία. Τὸ αἰώνιο πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ κοσμικὴ θέση τοῦ ἀνθρώπου μέσ' στὸ σύμπαν, οἱ μεταφυσικὲς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν κόσμον καὶ τὴν πρώτη ἀρχὴ τοῦ κόσμου, οἱ μεταφυσικὲς ἀρχὲς καὶ οἱ μεταφυσικοὶ σκοποὶ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἀντικείμενο τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἀπόλυτη ἀλήθεια, δηλαδὴ ἡ ἀπόλυτη πραγματικότητα, αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει ἀπόλυτα στὸν κόσμον, ἔξω ἀπὸ κάθε ἐνδεχομενικότητα καὶ σχετικισμό, τὸ καθολικὸ καὶ τὸ παγκόσμιον, τὸ ὑπερχρονικὸ καὶ τὸ αἰώνιον. Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ ἐπιστῆμη τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ αἰωνίου, ἡ ἐπιστῆμη τοῦ ὄντως ὄντος. Ἡ φιλοσοφία στὶς ὑψηλότερες στιγμὲς τῆς καὶ στὶς αἰώνιες κορυφές τῆς εἶναι πάντα πνευματικὴ καὶ μεταφυσικὴ λύτρωση ἀπ' τὸ θάνατο! Ἡ φιλοσοφία στὴν οὐσίαν τῆς εἶναι μεταφυσικὴ καὶ μόνο μεταφυσικὴ. Ἡ μεταφυσικὴ εἶναι ἡ κορυφὴ τοῦ θαύματος τῆς δημιουργίας!

Ἡ θέση καὶ ἡ ἀξία κάθε λαοῦ, κάθε πνευματικοῦ δημιουργοῦ, κάθε πολιτισμοῦ, μέσα στὴ γενικὴ ἱστορία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ μεταφυσικὸ πνεῦμά του καὶ τὴ συμβολὴ του στὸ μεταφυσικὸ φωτισμὸ τῆς ζωῆς. Ἡ ἀπόλυτη ἀξία τοῦ πνεύματος μέσ' στὸν κόσμον κρίνεται μόνο ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ του οὐσίαν, τὴ μεταφυσικὴ του ἀγωνία καὶ τὸν πνευματικὸ καὶ ἠθικὸ λυτρωτικὸ του ἀγῶνα στὴ ζωὴ.

‘Ο μεγάλος πνευματικός δημιουργός είναι πάντα πνευματικός λυτρωτής!

Στή γενική ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμοῦ ξεχωρίζουν τρεῖς πολιτισμοί, ὁ ἀρχαῖος Ἰνδικός, ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικός καὶ ὁ νεώτερος Γερμανικός πολιτισμός. Ὅ,τι οὐσιαστικὰ χαρακτηρίζει τοὺς πολιτισμοὺς αὐτοὺς καὶ εἰδικὰ τοὺς ξεχωρίζει ἀπ’ ὅλους τοὺς ἄλλους πολιτισμοὺς τῆς πνευματικῆς ιστορίας τοῦ κόσμου εἶναι ἡ μεταφυσικὴ ψυχὴ καὶ τὸ μεταφυσικὸ πνεῦμα. Οἱ Ἰνδοί, οἱ Γερμανοὶ καὶ πρὸ πάντων οἱ Ἕλληνες ἐδημιούργησαν καὶ ἔδωσαν στὴν ἀνθρωπότητα τὴ Μεταφυσική!

Ἡ ἀρχαία Ἰνδική, ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ καὶ ἡ νεώτερη Γερμανικὴ φιλοσοφία ἐφώτισαν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φιλοσοφία στὴν ιστορία τοῦ κόσμου τὸ μεταφυσικὸ δρόμὸ τῆς ἀνθρωπότητας καὶ τὰ αἰώνια κοσμικὰ προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ ὕψωσαν ὑπέρλαμπρο καὶ αἰώνιο στὸν κόσμον τὸ οἰκοδόμημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ὑπερβατικοῦ.

Ἡ Γερμανικὴ φιλοσοφία ἔχει στὸ νεώτερο κόσμον τὴ θέση, ποὺ εἶχε ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία στὸν ἀρχαῖο κόσμον. Τὸ νεώτερο Γερμανικὸ πνεῦμα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο πνεῦμα στὰ νεώτερα χρόνια βυθίστηκε στὶς αἰνιγματικὲς χώρες τοῦ ὑπεραισθητοῦ καὶ τῆς μεταφυσικῆς.

Στὸν πνευματικὸ οὐρανὸ τῆς Γερμανίας λάμπει σὰν ἥλιος τὸ φιλοσοφικὸ πνεῦμα τοῦ Ἐμμανουήλ Κάντ. Ὁ δημιουργὸς τῶν τριῶν κοσμοϊστορικῶν κριτικῶν τοῦ ἀνθρώπινου λόγου εἶναι τὸ μεγαλύτερο μεταφυσικὸ πνεῦμα τοῦ νεώτερου κόσμου καὶ ἔν’ ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μεταφυσικὰ πνεύματα ὅλου τοῦ κόσμου καὶ ὅλων τῶν αἰώνων. Τὸ πνεῦμα τοῦ Κάντ ἀγγάλιασε τὸ ἄπειρο τῆς φυσικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας καὶ ξάνοιξε στὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα ἄπειρους νέους πνευματικοὺς δρόμους καὶ κόσμους μεταφυσικῆς κοσμοθεωρίας καὶ ἐρμηνείας τοῦ σύμπαντος καὶ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ λυτρωμοῦ!

Ὁ Κάντ βγαίνει ἀπ’ τ’ ἄδυτα τῶν ἀδύτων τοῦ Γερμανικοῦ κόσμου καὶ εἶναι ὁ τελειότερος ἐκπρόσωπος τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς τῆς αἰωνίας φιλοσοφικῆς, μεταφυσικῆς καὶ ἰδεαλιστικῆς Γερμανίας. Ὁ Γερμανικὸς κόσμος ἔχει τὸ μεταφυσικὸ πνεῦμα, τὸ μεταφυσικὸ πάθος καὶ τὴ μεταφυσικὴ ἀγωνία τῆς ζωῆς, τὴν τάση στὸ ἀφηρημένο καὶ στὸ ἀπόλυτο καὶ τὸ βαθὺ αἶσθημα, ποὺ ἔχει ὁ Ἰνδικὸς κόσμος, τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ μυστικοῦ. Οἱ Γερμανοὶ εἶναι, ζοῦν, ὑπάρχουν, κινοῦνται μέσα στὸ ἄπειρο καὶ τὸ ἀπόλυτο, τὸ ὑπερφυσικὸ καὶ τὸ ὑπερβατικὸ, τὸ ἄπειρο ὄν καὶ τὸ ἄπειρο μὴ ὄν!

Ὁ Γερμανικὸς κόσμος, ὅπως φανερῶνεται στὰ ἔργα τῶν μεγάλων πνευματικῶν δημιουργῶν του, ἔχει τὸ αἶσθημα τοῦ ὑψηλοῦ καὶ τοῦ ἱλιγγιώδους, τοῦ κολοσοιαίου καὶ τοῦ τιτανικοῦ, τοῦ ἀβυσσαλέου καὶ τοῦ φοιχτοῦ, τοῦ συντριπτικοῦ καὶ τοῦ ἐκμηδενιστικοῦ, τὸ αἶσθημα τοῦ κοσμικοῦ δέους καὶ τοῦ μυστικοῦ τρόμου, τῆς μεταφυσικῆς κοσμικῆς ἀγωνίας¹ καὶ τοῦ μεταφυσ-

1. Ἡ Γερμανικὴ φιλοσοφία, περισσότερο ἴσως ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐκδήλωση καὶ μορφή τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, δείχνει τὴν ἀπέραντη καὶ ἀβυσσαλέα μεταφυσικὴ ἀγωνία τῆς Γερμανικῆς ψυχῆς. Μιὰ δυνατὴ εἰκόνα τῆς με-

οικοῦ κοσμικοῦ μυστηρίου! Ὅλα στὸ πνεῦμά του καὶ στὴν ψυχὴ του εἶναι ἄπειρα, τεράστια, ἀπροσδιόριστα, τιτανικά, ἀβυσσαλέα, ἀγωνιώδη, ὑψηλὰ καὶ μεγαλειώδη, ἐμπνέουν τὸν ἴλιγγο καὶ τὸ δέος, τὴ συντριβὴ καὶ τὴν ἐκμηδένιση, τὴ θρησκευτικὴ κατάνυξη καὶ τὴν πνευματικὴ ἔκσταση, τὸν ἀπόλυτο θαυμασμό καὶ σεβασμό! Τὸ θεῖο λυτρωτικὸ φῶς τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ, τὸ μέτρο καὶ ἡ ἡλιακὴ ἄρμονία τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος εἶναι ἄγνωστα στοὺς κόσμους τῆς Γερμανικῆς ψυχῆς. Μάτια ὁ Φάουστ τοῦ Goethe ἐπικαλεῖται τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλένης καὶ ὁ Λώνυπος τοῦ Γερμανικοῦ κόσμου τὴν ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς αἰωνίας Ἀριάδνης.'

Ὁ Γερμανικὸς κόσμος ἔχει τὸ αἶσθημα τοῦ βάθους καὶ τοῦ ὕψους, τοῦ ἐρέβους καὶ τοῦ χάους, τῶν κορυφῶν καὶ τῶν ἀβύσσων! Ζῆ καὶ εἶναι πάντα μέσα σ' αἰώνια βάραθρα καὶ τάρταρα, σ' ἀνήλιαγους δρυμοὺς καὶ λαβυρίνθους, σ' αἰώνιους ἀκεανθοὺς, σ' ἀφώτιστα ἐρέβη καὶ χάη! Ἡ ζωὴ του εἶναι ἄπειρη ἀλυσσίδα πνευματικῶν γιγαντομαχιῶν καὶ τιτανομαχιῶν, γιὰ νάβγῃ στὸ φῶς καὶ στὸν οὐρανό! Ἡ βαθιά, ἡ ἀβυσσαλέα, ἡ ἄπειρη μεταφυσικότητα εἶναι ἡ αἰωνία οὐσία τῆς ψυχῆς του.' Ἡ ζωὴ του εἶναι ἡ τραγικὴ

μεταφυσικὴ ἀγωνία τοῦ Γερμανικοῦ κόσμου μᾶς δίνει ὁ Fichte στὴν ἀρχὴ τοῦ δευτέρου Μέρους τοῦ ἔργου του «Die Bestimmung des Menschen» μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «Ὁ πόνος καὶ ἡ ἀγωνία ἐδιάγκωναν τὴν ψυχὴ μου. Καταριώμουν τὴν ἡμέρα, πού ἦρθα στὸν κόσμο καὶ εἶδα τὸ φῶς τῆς ζωῆς. Ἦσαν ὅλα μέσα μου σκοτάδια καὶ ἀμφιβολία, ἡ ἀλήθεια, ἡ ἀξία καὶ τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Μεταγόμεν στὸν ὕπνο μου ἀπὸ ἐφιάλτες καὶ τρομερὰ σκοτεινὰ ὄνειρα καὶ ξαγρυπνοῦσα τίς νύχτες μου. Ζητοῦσα μὲ ἀγωνία μὲ ἀχτίνα φωτός, γιὰ νάβγω ἀπὸ τὴν ἀβυσσο τῆς ἀμφιβολίας. Ζητοῦσα κι' ὅμως βυθιζόμεν ὀλοένα πρὸ βαθιά μέσα στὸ λαβύρινθο...». Ἄλλ' ὁ φιλόσοφος, πού ἔδωσε στὸν κόσμο μὴ φρικιαστικὴ μὲ μοναδικὴ δύναμη, ὑποβλητικότητα, ἐκφραστικότητα καὶ πλαστικότητα καὶ μὲ τρομαχτικὸ μεγαλεῖο εἰκόνα τῆς μεταφυσικῆς ἀγωνίας τῆς Γερμανικῆς καὶ γενικώτερα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, εἶναι ὁ σύγχρονος Γερμανὸς φιλόσοφος M. Heidegger. Ὁ M. H. ὑψώνει τὴν ἀγωνία ὡς πρώτη ἀρχὴ τῆς ζωῆς. Ἡ ἀγωνία, στὸ νόημα τοῦ Heidegger, εἶναι μὴ βασικὴ συναισθηματικὴ διάθεση καὶ κατάσταση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς (Grundstimmung), τὸ ἄγνωστο, τὸ φοβερὸ καὶ τρομερὸ ἀβέβαιο καὶ ἀπροσδιόριστο, πού παραμονεύει πάντα τὴ ζωὴ μας, ἡ ἐριννιωδὴ λάμπα, πού ἀπ' τὴ νύχτα τοῦ ἀγνώστου καὶ τοῦ φριχτοῦ μυστηρίου, τοῦ μοιραίου καὶ τῆς ἀνυπαρξίας, καὶ ἀπ' τὴν ἀβυσσο τοῦ μὴ ὄντος ρίχνει τὸ φοβερὸ καὶ φριχτὸ ἴσκιό της ἀπάνου στὸ ὄν καὶ πλακώνει τὰ στήθη μας καὶ σφίγγει καὶ πνίγει τὴν ὑπαρξή μας καὶ τὸ μέλλον μας. Ἡ ἀγωνία, στὰ μάτια τοῦ Heidegger, εἶναι τὸ φριχτὸ καὶ τερατόμορφο στοιχεῖο τῆς πρὸ μαύρης καὶ πρὸ σκοτεινῆς ζωῆς, τὸ στοιχεῖο πού δὲν ὀρμάει ποτέ—σπανιώτατα νὰ ὀρμήσῃ—ἀλλὰ παραστέκει πάντα τὴ ζωὴ μας, ἐκεῖ στὸ πλάϊ μας, σὲ στάση ὀρμῆς, ἔτοιμο νὰ ὀρμήσῃ καὶ νὰ πηδήσῃ κατ' ἀπάνω μας, νὰ ξεσκίση καὶ κατασπαράξῃ τὴν ὑπαρξή μας μὲ τὴν ἀδημονία καὶ τὴν ἐκκρεμότητα! Ἡ ἀβυσσο τῆς ἀγωνίας εἶναι ἡ ἀβυσσο τοῦ μηδενός! Ἡ ἀγωνία εἶναι ἡ ἀποκάλυψη, ἡ ψυχὴ καὶ ἡ οὐσία τοῦ μὴ ὄντος, τὸ ἴδιο τὸ μὴ ὄν, ἡ δυνατότητα καὶ ἡ οὐσία τοῦ ὄντως ὄντος. (Was ist Metaphysik. 1929).

1. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ μέρος ἀναφέρεται στὸ Nietzsche.

2. Πολλοὶ φιλόσοφοι καὶ διανοητὲς πού μελετοῦν τὴ Γερμανικὴ ψυχὴ, ὅπως ὁ μεγάλος φιλόσοφος Schelling, ὁ Πλάτων τοῦ Γερμανικοῦ κόσμου, ἀναπτύσσουν τὴ

ζωή στο πιό βαθύ και πιό ύψηλό νόημα! Ἡ αἰωνία μεταφυσική θεία ἀνθρώπινη τραγωδία μέσα στο σύμπαν! Στο Γερμανικό κόσμο δὲν ἀκούστηκε ποτὲ βαθύτερη και τραγικώτερη φωνὴ ἀπὸ τὴν ἐπιθανάτια ἐπίκληση τοῦ Goethe πρὸς τὸ φῶς! Licht! Noch mehr Licht!

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Κάντ εἶναι ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα και θαυμαστότερα δημιουργήματα τοῦ Γερμανικοῦ και γενικά τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Τίποτα πιό ὑψηλό και πιό μεγαλόπρεπο μέσα στὴν ἱστορία τῆς παγκόσμιας φιλοσοφίας ἀπὸ τὴ μεταφυσική τοῦ Πλάτωνος και τοῦ Ἀριστοτέλη και τὴν ἠθική φιλοσοφία τοῦ Κάντ!

Ἡ Καντιανὴ φιλοσοφία εἶναι ἡ φιλοσοφία τοῦ ἀπολύτου και τοῦ αἰωνίου κι' ἔχει τὰ δυὸ βαθύτερα οὐσιαστικά γνωρίσματα τῆς ψυχῆς τοῦ Γερμανικοῦ κόσμου και τὶς δυὸ μεγάλες ἀρετὲς τοῦ Γερμανικοῦ πνεύματος, τὸ βάθος και τὸ ὕψος, τὴν ἀβυσσαλέα ἐνορατικότητα και τὴν τιτανικὴ ἀνάταση στὸ ἄπειρο και στὸ ἀπόλυτο, στὸν οὐρανὸ τοῦ ὑπερβατισμοῦ και τοῦ ἀπολύτου ἰδεαλισμοῦ!

Τὸ κολοσσιαῖο και τιτανικὸ ἔργο τοῦ Κάντ, στὸ πρῶτο βαθὺ πνευματικὸ ἀντίκρουμά του, ἐμπνέει τὸ αἶσθημα τοῦ ὑψηλοῦ, τοῦ ἀπείρου μεγαλείου και τοῦ ἀπεριόριστου θαυμασμοῦ, τὸ αἶσθημα τῶν ἑνάλων κι' αἰωνίων ἀρχιτεκτονικῶν δημιουργιῶν τῆς φύσης και τοῦ πνεύματος! Κάτου ἀπὸ τὴν ἀπειρὴ συντριπτικὴ κι' ἐκμηδενιστικὴ πνευματικὴ ἐπιβολὴ του και μέσα στὴν ἀπόλυτη ἐκμηδένιση τοῦ κόσμου τῶν μορφῶν και τῶν σχημάτων, τῶν ὑλικῶν περιορισμῶν και δεσμῶν και τῶν ἀλυσσίδων τοῦ πνεύματος, ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ἔχει τὸ αἶσθημα, πὼς εἶναι, ζῆ και ὑπάρχει και ἀναπνέει μέσα στὴν ἀπέραντη και πρωτόγονη και στίς πρῶτες κοσμογονικὲς τῆς στιγμὲς αἰνιγματικὴ φύση και δημιουργία, κοντὰ και μέσα στίς πρῶτες ἀρχὲς και στίς αἰώνιες πηγὲς τοῦ κόσμου και τῆς ζωῆς, τὸ αἶσθημα τῆς πνευματικῆς ἐνότητάς του μὲ τὸ ἄπειρο και τὸ ἀπόλυτο και τῆς ψυχικῆς ταυτότητάς του μὲ τὸ πνευματικὸ σύμπαν!

θεωρία, πὼς ἡ βαθιὰ θρησκευτικότητα εἶναι ἡ οὐσία τῆς Γερμανικῆς ψυχῆς. Ἡ ἀντίληψή μας γιὰ τὴ μεταφυσικὴ οὐσία τῆς ψυχῆς τοῦ Γερμανικοῦ κόσμου εἶναι σὲ ἀπόλυτη ἄρμονία μὲ τὴ θεωρία αὐτή. Ἡ θρησκεία και ἡ μεταφυσικὴ ἔχουν μιὰ κοινὴ ἀρχὴ και πηγὴ, τὴ μεταφυσικὴ ἀνάγκη και τὴ μεταφυσικὴ ἀγωνία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο, παρὰ τὸ αἶσθημα τοῦ ὑπεραισθητοῦ και τοῦ μεταφυσικοῦ. Δίχως τὴ μεταφυσικὴ ἀγωνία δὲ νοεῖται θρησκεία. Ἡ θρησκεία στὸ βάθος εἶναι πνευματικὴ και μεταφυσικὴ λύτρωση. Και ἡ θρησκεία εἶναι μεταφυσικὴ και κοσμοθεωρία, ἡ πρώτη μορφή τῆς μεταφυσικῆς. Στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ κόσμου ἡ θρησκεία εἶναι ἡ πρώτη στιγμὴ τῶν πνευματικῶν και ἠθικῶν λυτρωτικῶν ἀγώνων τοῦ ἀνθρώπου μέσ' στὸν κόσμο, ἡ πρώτη νικητήρια διονυσιακὴ κραυγὴ και ἰαχὴ μεταφυσικῆς χαρᾶς, πνευματικοῦ λυτρωμοῦ, μεταφυσικῆς νίκης και θριάμβου τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς μέσα στὴν ἀβυσσο τῆς ζωῆς! Ἡ ὑπαρξὴ τῆς θρησκείας εἶναι πραγματικὸ γεγονός που δὲν ἀμφισβητεῖ κανεὶς, εἶναι ἀπόλυτη ἀπόδειξη τῆς μεταφυσικῆς οὐσίας τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.